

ÚVOD

Není to nadsázka, tvrdí-li se, že málokteré národy uvijely ve svých dějinách a uvijejí v současné době tolik úsilí, aby se dopídily pravdy, jako lid Československa. Stojí-li dnes náš lid pevně na straně pravdy a postupuje-li vpřed po boku předních bojovníků za společenský pokrok, pak je to také výsledek tohoto úsilí.

Je všeobecně známo, že je nezbytně třeba nejen přitakávat naší pravdě socialismu a komunismu, ale také se za ni bit. A lépe bude vždy bojovat ten, kdo je vyzbrojen teorií této naší pravdy — marxismem-leninismem, jehož jedna součást — filosofie — považuje za svou důležitou kategorii sám pojem pravdy. Teorie pravdy jako filosofické kategorie tak představuje nikoliv pouze záležitost filosofických zasvěcenců, ale měla by být předmětem zájmu nás všech.

Aušak k tomu, aby se mohla stát předmětem zájmu všeho našeho lidu, je třeba ji dále rozpracovávat, prohlubovat a rozvíjet v odborně filosofických pracích, které ve své původní podobě nemusí vždy být četbou každému přístupnou.

Teorie pravdy se považuje všeobecně za součást teorie poznání. Přitom sdílíme názor těch teoretiků, kteří v materialistické dialektice spatřují základní stránku dialektického materialismu a teprve za další jeho relativně samostatné stránky považují teorii poznání a dialektickou logiku, kteří trvají na těsném sepětí celého dialektického materialismu s historickým materialismem a na sepětí celé vědecké filosofie s politickou a ekonomickou teorií i praxí. Třebaže se v této práci budeme věnovat především teorii pravdy, nevyhneme se proto ani exkurzím do jiných oblastí lidského vědění a praktické činnosti.

Přitom jde v podstatě o pokus analýzou několika dílčích problémů přispět k jistému rozvinutí těch základních otázek teorie pravdy, jejichž zásadní řešení podali klasiци marxismu-leninismu. Tím není řečeno, že by jednotlivé základní otázky ve svém celku nemohly být úspěšně dále rozvíjeny a monograficky zpracovávány, třebaže dodnes, a to je pozoruhodné — neexistuje ani jediná monografická studie, která by byla celá plně zaměřena jenom na jednu základní otázku teorie pravdy. Znamená to pouze, že ani my si takový úkol nevytyčujeme.

Tato práce se pokouší rozvinout vždy jen jeden dílčí problém té nebo oné základní otázky a teprve prostřednictvím řešení tohoto dílčího problému nepřímou také příslušnou základní otázku teorie pravdy.

Specifičnost úkolu, který si vytyčujeme, záleží v záměrném úsilí respektovat jednotu jednotlivého (dílkův problémů) s obecným (s celou teorií pravdy včetně jejich souvislostí nejen se zbývajícími partiemi gnoseologie, ale s veškerou vědeckou filosofií i s ostatními oblastmi vědění a lidské činnosti). Jakýsi mezičlánek přitom představuje zvláštní, totiž jednotlivé základní otázky teorie pravdy. Toto zvláštní je vždy jednotlivým ve vztahu k obecnému (každá základní otázka teorie pravdy ve vztahu k celé teorii pravdy se všemi jejími souvislostmi) a současně obecné ve vztahu k jednotlivému (každá základní otázka teorie pravdy ve vztahu k jednotlivým dílkův problémům).

Všechny příspěvky k základním otázkám teorie pravdy jsou přitom relativně samostatné. Každý z nich je totiž (1) nedílnou součástí monografického celku, současně však je (2) natolik samostatný, že tvoří zcela uzavřený celek. Jejich druhý rys si vynutil opakování některých výchozích hledisek; vždy však s větší nebo menší — aspoň formulační — obměnou. Avšak i opakované teze mají v příslušném kontextu poněkud jiný smysl a dosah.

V této práci jsme dále usilovali o vhodný výběr a pořadí dílkův problémů, a to ve třech směrech.

Především jde o dílčí problémy v š e ch základních otázkách teorie pravdy, i když se rozebírá vždy pouze jeden dílčí problém každé z těchto základních otázek.

Za druhé vlastní volba dílčího problému není ponechána náhodě, ale ve všech případech byl zvolen takový problém, jehož řešení může být konkrétně pravdivé ve smyslu konkrétnosti filosofických pravd, jak se o ní pojednává dále ve IV. příspěvku, v příspěvku k otázce konkrétnosti pravdy. Šlo prostě o to, aby téma každého 'zvoleného' dílčího problému umožňovalo uspokojit některou naléhavou potřebu naší konkrétní situace na filosofické, a nejen na filosofické frontě.

A konečně — pořadí jednotlivých dílkův problémů a tím i jednotlivých příspěvků k základním otázkám teorie pravdy odpovídá v této práci sledu základních otázek marxisticko-leninské teorie pravdy, vyplývajícímu především ze snahy diferencovat tuto teorii od teorií ostatních.

Naše teorie pravdy je v jádře teorií korespondenční, výrazně odlišenou od objektivně idealistických korespondenčních teorií, třeba typu teorie thomistické, důsledným materialismem. Zásadní materialistické hledisko ji odlišuje také od veškerých subjektivně idealistických teorií pravdy. Toto hledisko je jasně vyjádřeno v marxisticko-leninském řešení otázky objektivnosti pravdy, která se proto považuje za první základní otázku naší teorie pravdy.

Od nemarxistických materialistických teorií pravdy, které jsou rovněž ve své podstatě vždy teoriemi korespondenčními, liší se naše teorie především svým

hlediskem praktickým a svou dialektičností. Proto dalšími základními otázkami marxisticko-leninské teorie pravdy je otázka praxe v její funkci kritéria pravdy (při čemž otázka ostatních funkcí praxe v poznání se obecně v příslušných marxistických pracích považuje právem za součást celé teorie poznání), dále otázka absolutnosti a relativnosti pravdy a otázka konkrétnosti pravdy.

Za poslední základní otázku naší teorie pravdy považujeme otázku definice pravdy. Z hlediska postupu běžného při systematickém výkladu té nebo oné teorie či vědní disciplíny by se mohlo zdát, že otázka definice pravdy, formulující samu podstatu pravdy, musí stát v čele všech základních otázek. Vždyť prakticky všichni filosofové si ji kladou a pokoušejí se podat definici pravdy, dokonce i ti, kdož ze svých novopozitivistických pozic považují definice většiny filosofických kategorií za zbytečnou metafysiku a samy filosofické kategorie za postrádající jakýkoli smysl. Jenže to, co se zdá být argumentem pro zařazení definice do čela všech základních otázek, je ve skutečnosti pádným důvodem pro její zařazení na konec. Má-li se totiž naše definice pravdy jednoznačně odlišit od všech definic, které jsou formulovány tak šalomounsky, že se zdají být na první pohled přijatelné, jako např. ta o shodě slov se skutečností, pak je třeba, aby před jakýmkoli pokusem o její vyslovení nebo i před seriózní kritikou definice už vyslovené předcházel výklad o objektivnosti pravdy, o praxi, o absolutnosti a relativnosti pravdy a o její konkrétnosti. V marxisticko-leninské teorii pravdy je proto otázka definice pravdy nikoli východiskem, ale logickým vyústěním řešení všech ostatních základních otázek. To ovšem nijak nevylučuje předběžné vymezení obsahu kategorie pravdy jako společensky podmíněného procesu odrážení skutečnosti v lidském vědomí (skutečnosti, která existuje nezávisle na tomto vědomí), jako výsledku tohoto odrážení a jako vlastnosti jak uvedeného odrážení, tak jeho výsledků. Taková a podobná předběžná určení jsou však nutně myšlenkově abstraktní, neúplná.

Zmíněných pět otázek představuje podle našeho názoru všechny základní otázky teorie pravdy. Jiné otázky související nějak s teorií pravdy jsou buď základními otázkami celé gnoseologie (např. společenská podmíněnost pravdivého poznání, celá šíře otázky o úloze praxe v poznání apod.), anebo představují dílčí otázky subsumovatelné pod některou z uvedených pěti otázek základních.

Volba tématu příspěvku ke každé jednotlivé základní otázce, tedy volba příslušného dílčího problému, motivuje se konkrétně na začátku každého z pěti příspěvků k základním otázkám teorie pravdy. Obecně platí, že vyplývá z naléhavosti potřeb filosofického a vždy v jistém smyslu i společenského vývoje u nás.

V každém dílčím příspěvku se v rámci možnosti respektuje souvislost zvoleného dílčího problému především s celou základní otázkou a s jeho vývojem v dějinách filosofického myšlení, ale také s celou teorií pravdy, s celou gnoseo-

lógii a dialektickým materialismem, ba i s veškerou teorií marxismu-leninismu, jakož i s vývojem věd a s praxí výstavby a dalšího upevňování vítězství socialismu u nás.